

คู่มือ

การจัดทำแผนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

สำนักสนับสนุนสภาพองค์กรชุมชน
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

คำนำ

การจัดทำแผนพัฒนา ชุมชนท้องถิ่น เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึก และความรับผิดชอบของประชาชน/ชุมชนให้มีจิตสำนึกและร่วมกันคิด ร่วมกันจัดทำ ร่วมกันเรียนรู้ วิเคราะห์ เพื่อให้รู้และเข้าใจตนเอง โดยใช้การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุ แนวทางแก้ไข ไปสู่การกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเองและชุมชน ออกมาเป็นกิจกรรมโครงการที่จะแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน ในลักษณะจากชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ซึ่งจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งและพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) โดยสำนักสนับสนุนสภาพองค์กรชุมชน จึงได้จัดทำคู่มือการจัดทำแผนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน และผู้สนใจทั่วไป ใช้ประกอบการ จัดทำแผนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและมุ่งมั่นให้เกิดความเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองได้ในอนาคต

สำนักสนับสนุนสภาพองค์กรชุมชน
กรกฎาคม 2559

สารบัญ

	หน้า
แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	3
ความหมายของการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	4
กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	5
บันได 9 ขั้นตอนสู่การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	5
ประโยชน์ของการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	14
ภาคผนวก : พื้นที่รูปธรรมที่จัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	16

แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ในยุคโลกาภิวัตน์ ปัญหาต่างๆ มีความสลับซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงรวดเร็วยิ่งขึ้น การแก้ปัญหาจำเป็นต้องมีความรอบคอบโดยคำนึงถึงผลกระทบอย่างรอบด้าน มีความรอบรู้ และอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่าย จะต้องสร้างการเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่กระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปทบทวน จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อทุกคนยอมรับซึ่งกันและกัน การรวมตัวของประชาชนที่หลากหลายทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด องค์ความรู้ และต่อเชื่อมประสบการณ์อย่างกว้างขวาง เป็นการเสริมพลังซึ่งกันและกัน สร้างโอกาสให้ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนฐานรากให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิ หน้าที่และบทบาทในการจัดการทรัพยากรสาธารณะมากขึ้น ทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง เกิดการประสานงาน งบประมาณระหว่างองค์กรต่างๆ ทั้งในแนวราบกับท้องถิ่นหน่วยงานอื่นๆ และในแนวตั้งกับส่วนกลาง

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ให้ความสำคัญในการส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชน การแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

สิ่งสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่จะสามารถทำงานกับประชาชนได้อย่างถูกต้อง และทำให้งานมีประสิทธิภาพ อันประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในระดับการปฏิบัติ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ วางแผนงาน การปฏิบัติการและร่วมบำรุงรักษา
2. การช่วยเหลือตนเอง เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนในท้องถิ่นพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือสนับสนุน ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาส และหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

3. ความคิดริเริ่มของประชาชน ในการทำงานกับประชาชน ต้องยึดหลักการที่ว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตย และหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษาให้ประชาชนเกิดความคิด และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล
4. ความต้องการของชุมชน การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต้องให้ประชาชนและองค์กรประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของท้องถิ่นเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างานเป็นของประชาชนและจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป
5. การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นถือเป็นกระบวนการให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน พัฒนาท้องถิ่น การให้การศึกษาต้องให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องกันไป トラบเท่าที่บุคคลยังคงดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

“คน” มีศักยภาพ สามารถพัฒนาตนเองและชุมชนท้องถิ่นได้

“ชุมชน” มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาเพียงพอที่สามารถนำมาใช้พัฒนาตนเองได้

“วิถีคิด การตัดสินใจ” หาทางออกในการแก้ไขปัญหา โดยไม่ถูกจำกัดด้วยเกณฑ์จากภายนอกเท่านั้น ขึ้นอยู่กับความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ ในห้วงเวลา/สถานการณ์ ของชุมชน

ความหมายของการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

หมายถึง การกำหนดอนาคตและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยเกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นขึ้นมา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทางและทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน ยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก คำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก

กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

วัตถุประสงค์หลักๆ ของการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น คือ

1. เพื่อให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของชุมชน กำหนดอนาคตของชุมชนตนเอง
2. เพื่อให้เกิดกระบวนการในการจัดการชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน เพิ่มคุณค่าทางสังคม และทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การวางแนวทางการพัฒนา และแก้ไขปัญหาและชุมชน
3. เพื่อให้ชุมชนได้มีเป้าหมาย แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาให้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข
4. เพื่อให้ชุมชนได้มีแผนรองรับการสนับสนุนจากภายนอกได้อย่างครอบคลุมสมบูรณ์

บันได 9 ขั้นตอนสู่การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

- 1 การสร้างวิทยากรการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
- 2 เวทีการสร้างความเข้าใจของทีมวิทยากร
- 3 การวิเคราะห์ข้อมูลเรียนรู้ตนเองและชุมชน
- 4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลชุมชน
- 5 การยกร่างแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น กำหนดเป้าหมายและทิศทางการพัฒนา
- 6 การกำหนดแผนงานโครงการพัฒนาชุมชน
- 7 การประชาพิจารณ์หรือประชาคมแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
- 8 การปฏิบัติตามแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
- 9 การติดตามประเมินผลแบบเสริมพลังและสรุปบทเรียน

การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เป็นวิธีการที่ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำให้มากที่สุดโดยใช้วิธีการจัดทำประชาคมหรือประชาพิจารณ์

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างวิทยากรการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยการเตรียมทีมวิทยากรที่หลากหลายอาชีพประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน พระ อปต. เทศบาล ปกครอง ตำรวจ สาธารณสุข เกษตรกร นักพัฒนาชุมชน กศน. ประมง ปศุสัตว์ ผู้แทนกลุ่ม องค์กรชุมชน เพื่อให้ทีมวิทยากรเป็นผู้เผยแพร่แนวคิด ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกระบวนการแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมรวมถึงประเด็นการเรียนรู้ ดังนี้

- 1) เป้าหมายของการทำงานเพื่อชุมชนและความสำคัญของประชาชนทุกคนในการทำงานเพื่อชุมชน
- 2) สถานการณ์ของชุมชน
- 3) สถานการณ์การทำงานจากภาครัฐ ได้แก่ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบันหรือที่เกี่ยวข้อง
- 4) แนวคิดการจัดกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 เวทีการสร้างความสำเร็จของทีมีวิทยากร เป็นเวทีที่จุดประกายความคิด กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจที่จะทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน

แนวทางดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
<p>1) เตรียมทีมวิทยากรกระบวนการ โดยค้นหาบุคคลที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย จากหลากหลายหน่วยงาน องค์กร เครือข่าย โดยจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถและเข้าใจในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการเป็นวิทยากรแผนชุมชน รู้เทคนิคการจัดเวทีกระบวนการจัดทำแผนชุมชน</p>	<p>ได้ทีมวิทยากรกระบวนการแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่ประกอบด้วยบุคลากรจากหลากหลายหน่วยงานรวมทั้งผู้นำชุมชน ซึ่งมีทักษะ และประสบการณ์ในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่เป้าหมาย (ตำบล/อำเภอ)</p>

แนวทางดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
2) ออกแบบการเปิดเวทีในแต่ละขั้นตอนด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา ขั้นตอน กระบวนการ และเทคนิคที่ใช้รวมทั้งวิทยากรหลัก และวิทยากรผู้ช่วย	
3) ชักซ้อมแนวคิด กระบวนการ เทคนิค วิธีการ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับวิทยากร กระบวนการแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	
4) เตรียมประเด็นการพูดคุยในเวที เช่น แนวคิดของแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เนื้อหาของการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เตรียมข้อมูลทั่วไปของชุมชนล่วงหน้า เช่น ข้อมูลสภาพของพื้นที่ของชุมชน อาณาเขตของชุมชน ประชากร และครัวเรือน การประกอบอาชีพ รวมทั้งประเด็นปัญหาที่สำคัญๆ ของชุมชนนั้นๆ	
5) เตรียมพื้นที่ เช่น เตรียมคน เตรียมสถานที่ที่มีความพร้อมสำหรับการจัดเวที เตรียมอุปกรณ์ และสื่อที่ใช้ในการจัดทำเวที	

บทบาท-หน้าที่สำคัญของผู้ที่จะเป็นวิทยากรกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ควรมีดังนี้

บทบาท - หน้าที่	เหตุผล
1. ดำเนินการประชุมแบบมีส่วนร่วม	1. เพื่อให้ทุกคนมีความรู้สึกมีส่วนร่วมถึงความเป็นเจ้าของ
2. กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิด	2. เพื่อสร้างความเข้าใจในเนื้อหา สามารถตรวจสอบความคิดของทุกคนว่ามีความชัดเจนมากน้อยเพียงใด
3. เป็นผู้เปิดประเด็น-จับประเด็น-สรุปประเด็น	3. เพื่อการพูดคุยจะได้มีประสิทธิภาพการตั้งหัวข้อหรือประเด็นจะต้องเข้าใจง่าย ไม่เสียเวลาตีโจทย์ สามารถจับเอาประเด็นเนื้อหาที่สำคัญของการระดมความคิด พร้อมทั้งสรุปเนื้อหาให้ตรงและเกิดการเชื่อมโยง

บทบาท - หน้าที่	เหตุผล
4. พี่เลี้ยง-ที่ปรึกษา	4. เมื่อสมาชิกมีความงุนงง สงสัย ผู้เป็นวิทยากรต้องอธิบายคลายความสับสนได้ นั่นก็หมายความว่า จะต้องทำการบ้านหรือเตรียมข้อมูลมาเป็นอย่างดี
5. เชื่อมประสานได้ทุกกลุ่ม	5. เมื่อมีความแตกต่างกันในทางความคิด หรือการแบ่งแยกเป็นกลุ่มเป็นฝ่าย วิทยากรที่ดีจะต้องเชื่อมประสานความคิด เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมมือกัน อย่างมีพลัง
6. ควบคุมเวลาและสถานการณ์	6. เมื่อการพูดคุยหรือการประชุม เริ่มต้นพูดเรื่องเก่าซ้ำซาก วิทยากรจะต้องคอยสังเกตและเตือนผู้เข้าร่วมว่าระยะเวลากับเนื้อหาให้เกิดความสมดุล
7. สร้างบรรยากาศ	7. ปัจจัยที่จะทำให้แผนนั้นสำเร็จ คือบรรยากาศต้องเป็นกันเอง มีความเสมอภาค ให้เกียรติ ให้โอกาสซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลเรียนรู้ตนเองและชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้ข้อมูลตนเองเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางการพัฒนาหรือการจัดการชุมชน ที่ชุมชนต้องการให้มีความเข้าใจในแนวความคิด กระบวนทัศน์ และกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น บทบาทความรับผิดชอบของฝ่ายต่างๆ ตลอดจนการสร้างความรู้ความผูกพันและการค้นหาบุคคลที่อาสาเป็นกลุ่มแกนในการดำเนินงาน

แนวทางดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
1) จัดเวทีชี้แจงให้ประชาชน กลุ่มแกนนำ ชุมชน องค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้าใจแนวความคิดกระบวนทัศน์ และแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น แบบองค์รวม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายและมีการกระทำร่วมกัน	ประชาชนกลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้าใจและมีแนวคิดตามกระบวนทัศน์ใหม่พร้อมที่จะเข้าร่วมในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น การพัฒนาของชุมชน และมีกลุ่มแกนอาสาเข้าร่วมในกระบวนการ

แนวทางดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
2) ค้นหา กำหนดตัวบุคคล กลุ่มอาสาสมัครที่จะเป็นผู้นำหรือแกนในการผลักดันดำเนินการต่างๆ ตามกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น แบบมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาต่างๆ โดยเน้นความสมัครใจ และให้ชุมชนเป็นผู้เสนอแนะ	
3) การจัดเวทีทำได้ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การเปิดเวทีอย่างเป็นทางการ การพูดคุยภายหลังการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การพูดคุยในร้านกาแฟ และการพูดคุยในกิจกรรมร่วมต่างๆ ของชุมชน	
4) ควรให้เวลากับชุมชนในการทำความเข้าใจ ดังนั้นการจัดเวทีทำความเข้าใจและกระตุ้นสำนึกของชุมชน จึงมักจะต้องทำหลายครั้ง และหลายรูปแบบตามที่มีโอกาส	

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลชุมชน เพื่อเข้าสู่การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูล เพื่อสะท้อนข้อมูลที่ค้นพบ เช่น รายรับ รายจ่าย หนี้สิน แยกแยะ ทิศทางสังคมและสภาพสาเหตุปัญหา ศักยภาพที่มีอยู่และสภาพปัญหาที่เป็นแนวโน้มกำลังเกิดขึ้นกับชุมชน ซึ่งชุมชนจะได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เป็นจริงที่รวบรวมมาได้อย่างมีระบบโดยชุมชนเอง

แนวทางดำเนินงาน
1) จัดเวทีชี้แจงให้ประชาชนกลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้าใจในการประเมินศักยภาพของชุมชน
2) กำหนดแนวทางและขั้นตอนในการดำเนินงานและทำความเข้าใจร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

แนวทางดำเนินงาน

- 3) กำหนดประเด็นของข้อมูลที่จะทำการศึกษาซึ่งมีประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ประวัติหมู่บ้านหรือชุมชน ทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน ที่ทำกิน ป่าไม้ แม่น้ำ ฯลฯ ทรัพยากรที่คนสร้าง เช่น โรงเรียน โบสถ์ ศาลา หอกระจายข่าว ฯลฯ และทรัพยากรบุคคล เช่น ผู้รู้หรือปราชญ์ ชาวบ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านการอาชีพ ผู้นำตามธรรมชาติอื่นๆ ผู้นำทางการรวมถึงกลุ่มองค์กรต่างๆ จารีตประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพต่างๆ กองทุนชุมชน รายรับ-รายจ่าย หนี้สิน คนยากจน ผู้ด้อยโอกาส สวัสดิการชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ สถานการณ์ของชุมชนในปัจจุบัน เช่น ภัยคุกคาม จุดแข็ง ข้อจำกัด และปัญหา
- 4) รวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด โดยอาจแบ่งเป็นกลุ่มๆ ทำการเก็บข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว บันทึกรายงานของหน่วยงานต่างๆ การสอบถามจากผู้รู้ การประชุมกลุ่มย่อยแล้วจึงนำมารวมกันช่วยกันตรวจสอบปรับปรุงให้สมบูรณ์
- 5) การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาแยกแยะ และหาความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ และนำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับปัญหา จุดอ่อน ข้อจำกัด ความเข้มแข็ง และศักยภาพของชุมชน ซึ่งสามารถบันทึกในรูปของแผนที่การตั้งถิ่นฐานของชุมชน พร้อมแสดงแหล่งทรัพยากรต่างๆ แผนผังความสัมพันธ์ขององค์กร สถาบันต่างๆ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ จะเป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการทำงานขั้นต่อไป
- 6) ข้อมูลในเชิงศักยภาพของการพัฒนาและแนวโน้มของสภาพแวดล้อมต่างๆ ประชาชน กลุ่มแกนนำ องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้าใจสภาพที่แท้จริงของชุมชน ทั้งในแง่ปัญหา ข้อจำกัดและศักยภาพ
- 7) ประชาชน องค์กรชุมชนและกลุ่มแกนนำต่างๆ เกิดความตระหนักและสำนึกร่วมในการที่จะช่วยแก้ไขปัญหของชุมชน และมีความเชื่อมั่นในศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่
- 8) เป็นการเริ่มกระตุ้นให้ประชาชน กลุ่มองค์กรชุมชน และที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้คิดถึงชุมชน และเห็นความสัมพันธ์ของตัวเอง ครอบครัว กลุ่ม กับชุมชน ในแง่มุมต่างๆ มากขึ้น มากกว่าที่จะคิดถึงแต่เรื่องราวของตนเอง ครอบครัว หรือกลุ่มที่ตัวเองสังกัดเท่านั้น อันจะนำไปสู่การเกิดความตระหนัก และสำนึกร่วมในการพัฒนาของชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การยกร่างแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น กำหนดเป้าหมายและทิศทางการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนกำหนดเป้าหมายว่าจะพัฒนาไปเป็นชุมชนแบบไหนในอนาคต พร้อมทั้งกำหนดทิศทางและแนวทางการพัฒนาตามศักยภาพของชุมชน เป็นการปรับฐานคิด การหาทางแก้ปัญหาของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดชัดเจน นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง เช่น จะทำกิจกรรมอะไร ใครเป็นคนทำ ทำที่ไหน ทำอย่างไร ทรัพยากรมาจากไหน ใครประเมินผล ใครรับผิดชอบ

แนวทางดำเนินงาน

โดยการจัดเวทีร่วมกับเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำผลการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนและปัญหา ผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งกรอบสถานการณ์ภายนอกเพื่อให้ช่วยกันกำหนดเป็น

- 1) วิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
- 2) แนวทางในการพัฒนาของแต่ละชุมชน
- 3) จุดมุ่งหมายในการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม
- 4) ชุมชนมีวิสัยทัศน์การพัฒนา โดยมีกรอบแนวทางและจุดมุ่งหมายการพัฒนาที่ชัดเจนของชุมชน ที่ให้ทุกฝ่ายยึดมั่นร่วมกันประชาชน องค์กรชุมชน กลุ่มแกนนำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน มีจุดมุ่งหมายการพัฒนาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 6 การกำหนดแผนงานโครงการกิจกรรมพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สู่การเป็นชุมชนที่ปรารถนา เป็นการร่วมกันกำหนดแผนงานโครงการกิจกรรมที่เหมาะสมเป็นไปได้และสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และกลยุทธ์ที่วางไว้ เพื่อสานต่อ เสริมสร้าง สิ่งที่ชุมชนทำได้ที่อยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น หรือเพื่อบรรเทาข้อจำกัดและแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ของชุมชน

แนวทางดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
<p>1) ตรวจสอบว่ามีกิจกรรม โครงการอะไรบ้างที่คนชุมชน และองค์กรชุมชนทำอยู่และเป็นประโยชน์ นำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ และเป้าหมายการพัฒนาชุมชนและสอดคล้องกับกลยุทธ์การพัฒนาของชุมชน ก็ให้เลือกไว้</p>	<p>มีรายการกิจกรรม เพื่อการพัฒนาแบบองค์รวมของชุมชน เป็นแผนชุมชน</p>
<p>2) พิจารณากิจกรรม โครงการว่ามีเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือบรรลุวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนหรือไม่ ยังมีกิจกรรม โครงการใดอีกหรือไม่ที่ควรทำเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยกิจกรรมที่จะทำเพิ่มเติมนั้นควรจะสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน หรือเป็นไปเพื่อมุ่งแก้ไขจุดอ่อนและข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชน</p>	
<p>3) แยกกิจกรรมออกเป็นสามกลุ่ม คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กิจกรรมที่ ชุมชน กลุ่มองค์กรในชุมชน สามารถดำเนินการได้ ด้วยตนเอง : กำหนดเป็นกิจกรรมที่ชุมชนทำเอง 2. กิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เอง แต่สามารถได้รับการสนับสนุนจาก อบต. : กำหนดขอรับการสนับสนุนจาก อบต. 3. กิจกรรมที่ชุมชน และ อบต. ไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองทั้งหมด หรือ บางส่วน : กำหนดเสนอขอรับการสนับสนุนจากอำเภอ จังหวัด ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรเอกชน 	
<p>4) พิจารณาจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมให้ชัดเจน</p>	

ขั้นตอนที่ 7 การประชาพิจารณ์หรือประชาคมแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้สะท้อนข้อมูลภาพรวมของตำบลและนำเสนอร่างแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้ชาวบ้านรับรู้ และเปิดโอกาสให้ร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของแผน เหมาะสม ตรงความต้องการของชุมชนหรือไม่ จัดเรียงลำดับก่อนหลังของการแก้ไขปัญหาถูกต้องหรือไม่ เพื่อให้ประชาชนทั้งชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ ได้มาร่วมกันพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการนำไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งให้ความเห็นชอบและร่วมมือกันส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมในแผนชุมชน

แนวทางดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
เปิดเวทีเพื่อให้ชุมชนและหน่วยงานสนับสนุนที่ไม่ได้มาร่วมเวทีจัดทำแผน พัฒนา ชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่ต้นได้มาร่วมในการแสดงความเห็น ให้ข้อเสนอแนะหรือเพิ่มเติมข้อมูลต่างๆ เพื่อให้แผนพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นที่ได้จัดทำขึ้นเป็นแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สมบูรณ์และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง	ได้แผนชุมชนที่ชุมชนใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งหน่วยงานราชการใช้เป็นข้อมูลในการสนับสนุนต่อไป

ขั้นตอนที่ 8 การปฏิบัติตามแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการร่วมมือกันของชุมชนที่จะปฏิบัติตามแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่ได้ผ่านกระบวนการคิดร่วมกันและประชาพิจารณ์มาแล้วว่าเหมาะสมกับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ขั้นตอนที่ 9 การติดตามประเมินผลแบบเสริมพลังและสรุปทบทเรียน เป็นการประเมินว่านำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติได้จริงหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค หรือต้องการความช่วยเหลือเรื่องอะไร และเมื่อดำเนินกิจกรรมระยะหนึ่ง จะต้องสรุปทบทเรียนหรือถอดประสบการณ์เพื่อค้นหาข้อบกพร่อง ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นและพร้อมจะขยายผลให้ชุมชน หรือตำบลอื่นได้เรียนรู้ต่อไป

การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 9 ขั้นตอน ดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางที่สำนักสนับสนุนสภาพองค์กรชุมชนได้ศึกษาค้นคว้าจากกรณีศึกษาแผนพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จอาจปรับให้เข้ากับบริบท หรือภูมิสังคมแต่ละพื้นที่ได้ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากการดำเนินงานนั้นๆ สรุปลงได้ว่า

- ☞ ปัจจุบัน เราอยู่จุดไหน.....วิเคราะห์ SWOT
- ☞ เราต้องการไปสู่จุดไหน.....กำหนดวิสัยทัศน์ ตำแหน่ง ทิศทาง
- ☞ เราจะไปสู่จุดนั้นได้อย่างไร.....แนวทางแก้ไข แผนยุทธศาสตร์
- ☞ เราจะต้องทำอะไรเพื่อไปถึงจุดนั้น...แปลงแผนยุทธศาสตร์สู่กิจกรรมแผนงาน และโครงการ
- ☞ ลงมือทำ ยื่นขอรับการสนับสนุนต่อหน่วยงานและติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง

ประโยชน์ของการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

1. เห็นภาพอนาคต วิสัยทัศน์ที่ชุมชนใฝ่ฝัน อยากรเห็นผลดีที่เกิดในทุกด้าน
 2. ช่วยให้ดำเนินงานได้ในท่ามกลางของบรรยากาศความผันผวน และตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง
 3. ช่วยให้สามารถกำหนดทิศทางและปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม
 4. ช่วยให้เกิดการประสานและเพิ่มพลังชุมชนในทุกกระดับและความรู้สึกต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงาน
 5. ช่วยให้สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน
 6. ช่วยให้เกิดการแก้ไข-ป้องกันปัญหาและตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพบนฐานของข้อมูล ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน
 7. ช่วยให้สามารถประเมินและติดตามผลความสำเร็จในการดำเนินการได้อย่างเป็นระบบ
- สรุป การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จะเดินหน้าหรือก้าวไปในทิศทางใด จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญ ด้วยแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น หลักการพัฒนา กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยมีกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และรวมทั้งภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดการพลวัตตลอดเวลา เป็นตัวแปร

แผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจึงมีส่วนสำคัญทำให้

1. เกิดการเรียนรู้เอง แทนที่ชาวบ้านจะทำตามหน่วยงานอย่างเดียว แต่กลับตั้งสติ ได้เริ่มคิด เริ่มจัดการข้อมูลและดูปัญหา ดูแนวทางการพัฒนา นำมาสู่การเริ่มจัดการทุกอย่างด้วยตนเอง
2. มีข้อมูล รับรู้ข้อมูล รู้ว่าทำเรื่องนี้ไปทำไม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอะไร มีการเชื่อมโยงรวมตัวเป็นการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมกัน หรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการที่ทำงานต่างกัน
3. กระบวนการทำแผน เป็นการเปลี่ยนความสัมพันธ์ให้ชาวบ้านด้วยกันเองและระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงาน ซึ่งตรงนี้ถือเป็นสาระสำคัญมาก

ทั้งนี้ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เชื่อมั่นว่า การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จะเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดประโยชน์ให้กับชุมชน และประชาชนในชุมชนได้ ดังนี้

- 1) คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- 2) คนในชุมชนได้เห็นข้อเด่น ข้อดี โอกาสและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย
- 3) คนในชุมชนมีช่องทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและครอบคลุม
- 4) คนในชุมชนสามารถกำหนดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน และลงมือทำงานร่วมกันได้
- 5) ทำให้คนในชุมชนสามารถคิดเป็นและกล้าที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้
- 6) ชุมชนสามารถวางแผนจัดการกับทรัพยากรหรือทุนในชุมชนทั้งทุนบุคคลและทุนสังคม ที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชุมชน
- 7) คนในชุมชนสามารถรับผลประโยชน์ร่วมกันได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม
- 8) ความร่วมมือกันของคนในชุมชนจะก่อให้เกิดทัศนคติที่ดี เอื้ออาทรต่อกันได้
- 9) ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยมที่ดีให้กับลูกหลาน และถ่ายทอดสืบต่อกันได้
- 10) สามารถหาภาคีแนวร่วมในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะภาคท้องถิ่น และภูมิภาค ได้อย่างประสานประโยชน์ร่วมกัน

ภาคผนวก

ตัวอย่างพื้นที่รูปธรรมที่จัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

พื้นที่รูปธรรม			ผู้ประสานงาน		ติดต่อ
ตำบลปลาป่า	อำเภอภูเรือ	จังหวัดเลย	นายเชิด	สิงห์คำป๋อง	095-701-3139
ตำบลศรีสุข	อำเภอศรีณรงค์	จังหวัดสุรินทร์	นายประเสริฐศักดิ์	พิศวงศ์ขวัญ	093-529-8929
ตำบลทางเกวียน	อำเภอแกลง	จังหวัดระยอง	นางณัฐภรณ์	เจริญวงศ์	089-748-7289
ตำบลชากบก	อำเภอบ้านค่าย	จังหวัดระยอง	นายสงคราม	ประจง	086-110-8167
ตำบลควนรู	อำเภอรัตนบุรี	จังหวัดสงขลา	นายสมนึก	หนูเงิน	089-876-9118
ตำบลทองมงคล	อำเภอบางสะพาน	จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	นายวัชรินทร์	จันทร์เดช	089-919-7836
ตำบลท่าเสา	อำเภอไทรโยค	จังหวัดกาญจนบุรี	นายพิพัฒน์	แก้วจิตคงทอง	089-918-7663
ตำบลหนองปรัง	อำเภอเขาย้อย	จังหวัดเพชรบุรี	นางอโนณิษา	รุ่มรวย	081-986-0234
ตำบลคุยบ้านโอง	อำเภอพรานกระต่าย	จังหวัดกำแพงเพชร	นายสมหมาย	พลอาจ	087-732-1559

ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้ “เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน”
 ประชาชนพึ่งตนเอง ช่วยตนเองได้ในการแก้ปัญหาส่วนตัว และแก้ปัญหาร่วมกันได้
 รวมทั้งในการยังชีพตนเองหรือการมีงานทำและยังประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นได้

